

Tophâne Kasr-ı Hümayunu

The Tophâne Imperial Pavilion (Kasr-ı Hümayun)

Pınar Çevik Azap*

Öz

Topdöküm merasimlerini izlemek üzere padişahların Tophâne-i Âmire'ye ziyaretlerinde kullandıkları kasır/köşkün erken tarihlerden itibaren var olduğu bilinmektedir. Padişahların istirahat etmeleri için kullanılan bu kasır, Sultan Abdülmecid zamanına gelindiğinde batılı tarzda mimariyle inşa edilen kasır ve köşkerin ilk örneği olarak İngiliz Mimar William James Smith'e yeniden inşa ettirilmiştir. Küçük bir mücevher kutusunu andırması nedeniyle İngiliz mimarlık tarihinde *Bijou of Constantinople* yani İstanbul'un mücevheri olarak anılan Tophâne Kasrı, Neo-Barok özellikler taşıyan, emperyal (ampir) tarzda süslü bir yapıdır. Tophâne Kışlası içerisinde yer alan kasrın inşası, dönemin Tophâne Müşiri Fethi Paşa'nın denetim ve kontrolü altında 1846 yılında başlamış ve 1852 yılında tamamlanmıştır. Kasrın dış cephe süslemelerinde yer alan silah ve kılıç gibi askerî motifler kasrın, Tophâne-i Âmire ile olan bağının önemli bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sultan Abdülmecid zamanında sıklıkla kullanılan kasır, kendisinden sonraki padişahlar döneminde bilhassa yabancı

* Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi-PhD., Presidency of the Republic of Türkiye, Directorate of State Archives, İstanbul/TÜRKİYE, <https://ror.org/026ksq202>
pinarcevikazap@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5131-4427>

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

misafirlerin ağırlandığı ve uluslararası konferansların toplandığı bir mekân olarak da tercih edilmiştir. Çalışmanın amacı, günümüze kadar ulaşan Tophâne Kasrı'nın inşa-tefriş süreci ile bugüne kadar tespit edilemeyen ve ilk defa bu çalışmada kullanılan inşa keşif defterlerinde yer alan inşaat, onarım ve yenilenme kayıtlarına yansıyan süreçlerini kronolojik bir akışta tahlil etmeye çalışmaktır. Ayrıca bu çalışmada Tophâne Kasrı'nın, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar birçok tarihî olaya tanıklık ettiği organizasyonlar ve tarihî olaylar, tarih-mekân-insan hafızası çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tophâne Kasrı, Tophâne Kışlası, William James Smith, Tophâne-i Âmire, Sultan Abdülmecid.

Abstract

It is known that the pavilions/mansions had been used by the Sultans during their visits to Tophâne-i Amire to watch the cannon casting ceremonies since early times. During Sultan Abdulmejid's reign, this pavilion, used for the Sultans to rest, was rebuilt by British architect William James Smith as the first example of pavilions/mansions built in western architecture. Known as the *Bijou of Constantinople* in British architectural history because it resembles a small jewel box, Tophâne Pavilion is an ornate imperial-style building with Neo-Baroque features. Located in the Tophâne Barracks, the Pavilion's construction, began in 1846 under the supervision and control of the Tophâne Marshal, Fethi Pasha, and completed in 1852.

Military motifs such as weapons and swords on the pavilion's exterior decorations are an important reflection of the pavilion's connection with the Tophâne-i Âmire. The pavilion, which was frequently used during the reign of Sultan Abdülmecid, was also preferred as a venue where foreign guests were hosted and international conferences were held during the following sultans' reign. The study's aim is to try to analyze the construction-furnishing process of Tophâne Pavilion, which has survived to the present day, and the processes reflected in the construction, repair and renewal records in the construction-exploration books, which have not been identified until now and are used for the first time in this study, in a chronological flow. Additionally, the organizations and historical events that Tophâne Pavilion witnessed until the Ottoman Empire's last years will be discussed within history-space-human memory framework in this study.

Keywords: Tophâne Pavilion, Tophâne Barrack, William James Smith, Tophâne-i Âmire, Sultan Abdülmecid.

Giriş

Fâtih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481), 1453'te İstanbul'un fethinden sonra bugün Tophâne olarak anılan semtte bir top dökümhanesi ve etrafında bir topçu kışlası inşa ettirmiştir. Sultan Mehmed'in askerî yapıyı tesis etmek üzere inşa ettirdiği bu ilk dökümhane binası ile topçu kışlası, bölgenin ilk binalarını meydana getirmiştir¹. Bu bölge, burada tesis edilen top dökümhanesi dâhil olmak üzere topçu tesislerini içermesi nedeniyle "Tophâne" adıyla anılır olmuştur².

Evliya Çelebi, Tophâne'nin bulunduğu yerin nasara (Hristiyanlar) zamanında orman olduğunu, burada Cihangir Camii'nin yerinde bir de manastır bulunduğunu, Tophâne şehrinin İskender tarafından kurulduğunu yazdıktan sonra ilk top dökümhanesinin temelinin İstanbul'un fethinden sonra atıldığını "fetihten sonra ebü'l- Fetih'in bu orman içre müfid ve muhtasar bir tophâne inşa ettirüb andan sonra Bayezid-ı Veli'nin tevsî ettirüb odalar dahi yaptırmıştır" sözleriyle ifade etmiştir³.

Nitekim Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde belirttiği gibi Fâtih zamanında ilk dökümhane binası inşa edilen Tophâne-i Âmire, II. Bayezid (1481-1512) zamanında büyütülmüş, topa ve topçuluğa rağbet eden Kânûni Sultan Süleyman⁴ (1520-1566) zamanında da tamamen yıktırılarak yeni baştan inşa edilmiştir⁵. Kısa sürede bir harp sanayi merkezi hâline gelen Tophâne-i Âmire ve müstemlatı, top döküm işlemlerinin çok yüksek sıcaklıklarda gerçekleştirilmesi nedeniyle zaman zaman iç yangınlar geçirmekle beraber deprem ve büyük semt yangınlarının da etkisiyle yüzyıllar içerisinde birçok defa zarar görmüş ve bu sebeple yer yer kapsamlı tamiratlardan geçirilmiştir⁶. Bu sebeple, Tophâne'nin çehresini oluşturan binalar ve kapladıkları alan, Fâtih Sultan Mehmed'in temellerini attığı Tophâne-i Âmire'ye göre yüzyıllar içerisinde farklılıklar göstermiştir.

1 Salim Ayduz, *XV. ve XVI. Yüzyılda Tophane-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 75, 78,79, 81; Fâtih Sultan Mehmed'in, İstanbul'un fethinden sonra bu kıyıya ve yamaçlarına yaptırdığı ilk bina Tophâne binasıdır. Çelik Gülersoy, "Tophane", *Diünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1994, s. 275.

2 L. Boulanger, Album Universel 272 phot., Paris 1929, s.18; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84789292>, son erişim tarihi:13.12.2023.

3 Evliyâ Çelebi Mehmed Zilli, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C I, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1314, s. 435-436.

4 *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C I, s. 436.

5 Haluk Şehsuvaroğlu, "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Semtlerden Tophane", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S. 181, Şubat 1957, s. 3.

6 Ayduz, *Tophane-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, s. 86.

Padişahların top döküm merasimlerini izlemek üzere zaman zaman Tophâne-i Âmire'ye gerçekleştirdikleri ziyaretlerinde kaldıkları ahşap bir kasır/köşk ve yahut belgelerde geçtiği şekliyle Kasr-ı Hümayun'un erken tarihlerden itibaren var olduğu bilinmektedir⁷.

Evliya Çelebi'nin Tophâne'yi anlattığı kısımda “üstâdlarının kapusu üzerindeki kasra İbrahim Han gelüb meks itmiş olduğundan o zamândan beri pâdişâhlara mahsûs kasr olmuştur”⁸ ifadesinden de anlaşıldığı üzere padişahların top döküm merasimlerini izlemek üzere Tophâne-i Âmire'ye ziyaretleri esnasında kaldıkları köşkün, Sultan İbrahim'in (1640-1648) zamanından itibaren mevcut olduğu varsayılmaktadır.

Tophâne-i Âmire'de gerçekleştirilen top döküm işinin çok yüksek sıcaklıklarda gerçekleştirilen işler olması dolayısıyla Tophâne-i Âmire, yukarıda da bahsedildiği üzere tarihinde birçok defa yangın geçirmiş ve bu yangının verdiği tahribata göre zarar gören top dökümhanesi ve müstemilatı ile müstemilatın ayrılmaz bir parçası olan ahşap kasır/köşk birçok defa yeniden inşa edilmiştir. Bu kapsamda en erken Sultan I. İbrahim'den (1640-1648) itibaren var olduğu tahmin edilen kasır, Sultan III. Ahmed (1703-1730) zamanında 1719 yılında meydana gelen büyük semt yangınında Tophâne'ye ait diğer binalarla beraber zarar görmüştür⁹.

Sultan III. Ahmed döneminin Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın, tasvip ettiği bir plana göre yangından zarar gören Tophâne binaları kârgir olarak yenilenmekle beraber büyük dökümhanenin hemen bitişiğine küçük topların dökülmesi için yüksek ve tek kubbeli kârgir bir bina ilave edilmiştir¹⁰. Ayrıca semtin ve Tophâne'nin su ihtiyaçlarını karşılayacak büyük bir sarnıç ve bu sarnıcın üstüne bir de kasır yaptırılmıştır. Bu sarnıcın ve kasrın inşasına Topçubaşı İbrahim Ağa ile Yedekçizade Ali Efendi'yi memur edilmiştir. Zamanın şairlerinden Mirzazâde Neyli Ahmed Efendi bu kasır için ebced hesabı ile şu iki tam tarihi düşürmüştür:

7 Söz konusu Kasr-ı Hümayun'un önünde Tophâne-i Âmire imalatı olan toplar dizili bir şekilde sergilenmekteydi. Bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Askeriye (C.AS), 897/38596, 28 Şevval 1196/30 Nisan 1764.

8 *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, C I, s. 439- 440.

9 Salim Aydıöz, “Tophane-i Âmire ve Müstemilatı”, *Osmanlı*, C VI, Ankara 1999, s. 649; Afife Baytar, “Tophane Kasr-ı Hümayunu”, *Sultan Abdülmecid'in Bir Mimarı William James Smith*, ed. İlana Baytar-Jale Beşkonaklı, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2016, s. 176.

10 Çelebizâde Âsım İsmail Efendi, *Târîh-i İsmail Âsım Efendi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1282, s. 77.

*Kible-i İclâl Kasrı madelet
Hak mübarek eyleye Han Ahmed¹¹.*

Tophâne binaları Sultan I. Mahmud'un (1730-1754) saltanat yıllarında 1743 yılında yangından zarar görmüş ve bu defa Sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'nın gayretleriyle elden geçirilmiştir¹². 1743 yılındaki yenilemeler neticesinde günümüzde de ayakta olan beş kubbeli ve tek kubbeli dökümhane binaları Topçubaşı ve aynı zamanda mimar olan Mustafa Ağa tarafından inşa edilmiştir¹³. Bununla beraber müştemilatın içinde olan Tophâne Kasrı da yine Mustafa Ağa nezaretinde Ömer Ağa'ya inşa ettirilmiştir¹⁴. Tophâne Kasrı Hümâyun'u, 1743 yılındaki inşasından sonra bu defa 1765 yılında meydana gelen Tophâne yangınında büyük tahribat görmüş ve Sultan III. Mustafa (1757-1774) tarafından inşa ettirilmiştir¹⁵. Kasrı, 1778 yılında Sultan I. Abdülhamid'in (1774-1789) saltanat yıllarında Topçubaşı Mehmed Emin Ağa'ya tekrar inşa ettirilmiştir¹⁶. Sultan III. Selim (1789-1807) zamanına gelindiğinde ise Tophâne-i Amire ve müştemilatı kapsamlı bir tamirattan geçirilmiştir. Bu tamiratla, kendisinden önceki padişahlar döneminde olduğu gibi Tophâne-i Âmire'ye geldiği zaman istirahat için bir sarnıç ve onun üzerinde de bir köşk inşa edilmiştir¹⁷. Ancak bu ahşap köşk, 1823 yılında Cihangir semtinde meydana gelen büyük Firuz Ağa yangınında, topçu ve top arabacıları kışlaları, dökümhane binası ile birlikte zarar görmüştür. Dönemin padişahı Sultan II. Mahmud (1808-1839), yangın sonrası zarar gören bu binaları tamir ettirmiştir¹⁸ ve kasrı da yıkturarak kârgir şekilde yeniden inşa ettirmiştir¹⁹. Sultan II. Mahmud

11 Çelebizâde Âsim İsmail Efendi, *age*, s. 77.

12 Mehmet Yılmaz Akbulut, *Hekimoğlu Ali Paşa*, Timaş Akademi Yayınları, İstanbul 2022, s. 349-350.

13 Aydıüz, "Tophane-i Amire ve Müştemilatı", s. 650.

14 BOA, C.AS. 998/43626, 9 Rebiulevvel 1156/3 Mayıs 1743; BOA, Ali Emiri Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I), 210/16570, lef 1_2, 29 Cemazeyilahir 1156/20 Ağustos 1743. Leb-i deryada yeniden bina olunan iskele ve kaldırımların masraf tutarı sabık silahdar kâtibi İsmail Efendi, Topçubaşı ağa ve Mimar Ağa marifetiyle yapılan keşif neticesinde belirlenmiştir. Bk. BOA, AE.SMHD.I. 210/16570, lef 3.

15 Aydıüz, "Tophane-i Âmire ve Müştemilatı", s. 650.

16 BOA, C.AS. 1132/50291, 23 Rebiulevvel 1192/21 Nisan 1778.

17 Çelik Gülersoy, "Son 400 Yılda Tophane Semti", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 1645.

18 Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhîr Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle 1237-1241/1821-1826)*, haz. Ziya Yılmaz, Osav Yayınları, İstanbul 2000, s. 189-190; Kıymet Giray, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi Başyapıtları*, C I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2020, s. 138.

19 Aydıüz, "Tophane-i Âmire ve Müştemilatı", s. 650; Gülersoy, "Son 400 Yılda Tophane Semti",

zamanında kârgir olarak inşa edilen bu bina, Sultan Abdülmecid zamanında inşa ettirilen ve günümüze ulaşan Kasr-ı Hümayun'dan önceki son kasırdır.

Bu çalışmanın amacı, bu zamana kadar doğrudan veya dolaylı olarak konuya temas eden çalışmalarda birbirini tekrar eden ve dolayısıyla yer yer yanlış bilgilerin de tekrarına neden olan aktarımın dışına çıkmaktır.

İlgili literatür içerisinde Afife Batur'un, "Sultan Abdülmecid İçin Tasarlayan Bir Mimar William James Smith" ve "Tophâne Kasr-ı Hümayunu" isimli çalışmaları daha ziyade kasrın mimari özelliklerine odaklanmakta olup bu hususta en kapsamlı bilgileri bize sunmaktadır. Esmâ İğüs'ün "Manifestation of Tanzimat Period Architecture In Tophana: Tophana Pavilion Designed by an English Architect William James Smith" ve A British Touch on Tanzimat: Architect William James Smith" isimli makaleleri ile Cengiz Can'ın "Tophâne Kasrı" isimli ansiklopedi maddesi, birinci el kaynaklardan mahrum olmaları nedeniyle özgün bilgiler sunmaktan nispeten uzaktır. Mevcut literatür referans alınarak çalışmamızda daha önce tespit edilememiş ve ilk defa bu çalışmada kullanılacak olan Topkapı Sarayı evrakı, Hazine-i Hassa defterleri ve iradeleri, Hazine-i Hassa Ebniye Ambarı Müdürlüğü ve Maliyeden Müdevver defterleri gibi dosya usulü ile analitik tasnifte yer alan birinci el kaynaklardaki veriler sayesinde Tophâne Kasrı'nın inşa süreci ile ilk dekorasyonu ve Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve Sultan V. Mehmed Reşad dönemlerindeki kapsamlı, kimi zaman lokal onarım ve yenileme işlemleri ilk defa ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışma, giriş ve üç bölüm şeklinde kurgulanmıştır. Giriş kısmında kısaca Tophâne-i Âmire ve müstemilatının tesis edilmiş süreçlerine değindikten sonra konuyu ihtiva eden Tophâne Kasrı'nın, Sultan Abdülmecid zamanında inşa edilmeden önceki erken tarihli kasır yapılarına temas edilecektir. Çalışmanın birinci bölümünde, yukarıda da zikredildiği üzere kasrın mimarı, inşa süreci ve ilk tefrişine yer verilecektir. İkinci bölümde Kasrın, Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar geçirdiği tamiratlar ve yenilemeler ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Tophâne Kasrı'nın padişahlar tarafından nasıl kullanıldığının yanı sıra kasrın ev sahipliğinde gerçekleştirilen karşılamalar, ağırlamalar, toplantılar ve uluslararası konferanslar irdelenecektir. Çalışma metni, zikredilen başlıklara temas eden arşiv belgeleri ve literatür kullanılmak suretiyle tesis edilmiştir.

s. 1645; Şehsuvaroğlu, "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Semtlerden Tophane", s. 4.

1. Sultan Abdülmecid Döneminde Tophâne Kasr-ı Hümayunu’nun İnşası, Tefrişi ve Mimari Özellikleri

Sultan Abdülmecid, (1839-1861) Tophâne talimhane meydanının yeniden düzenlenmesi ve meydana bulunan kasrın kargir olarak yeniden inşa edilmesi emrini vermiştir. Onun bu isteği, bu meydana aynı zamanda bir tören alanı olarak işlevsellik kazandırılmak isteğinden kaynaklanmıştır. Sultan Abdülmecid bu kasrın, klasik Osmanlı mimarisiyle değil batılı mimari tarzında inşa edilmesini istemiştir. Bu sebeple kasrın mimarı, İngiliz Mimar William James Smith olmuştur.

The Builder’de yer alan bilgilere göre, talim meydanına inşa edilmesi planlanan yeni Tophâne Kasrı’nın mimarının seçiminde Mustafa Reşid Paşa’nın rolü vardır. Mustafa Reşid Paşa, İngiliz Mimar W. J. Smith’i yakından tanımaktadır. Dolayısıyla Tophâne’de inşa edilmesi kararlaştırılan Kasr-ı Hümayun için Mimar Smith’e bir proje hazırlatılmasında Mustafa Reşid Paşa’nın katkısı olduğu anlaşılmaktadır²⁰. Hatta onun bu husustaki rolü, çok daha öncesine gitmektedir. Mustafa Reşid Paşa İngiltere elçiliğinde bulunduğu yıllarda, Osmanlı yapılarının kârgir olarak inşa edilmesi gerekliliği ve bunun da Avrupalı mimarlardan yararlanılarak mümkün olabileceği hakkında raporlar kaleme almıştır. Bu raporlar dikkate alındığında Tophâne Kasrı’nın inşasında mimar olarak William James Smith tercih edilmiştir²¹.

1831’de Pera yangınında yanan İngiliz elçilik binasını yeniden inşa etmek üzere 1841’de İstanbul’a ilk ziyaretini gerçekleştiren Smith, birçok yapının inşasında bulunmuştur. Müteakip yıllarda Sultan Abdülmecid’in dikkatini çeken İngiltere Sefarethanesi Mimarı Smith, birçok Osmanlı kamu binasının inşasında görevlendirilmiştir²². Smith, 1847 yılının ocak ayından 1853 yılının nisan ayına kadar 6 yıl boyunca maaşlı bir eleman olarak Osmanlı Devleti’nin hizmetinde bulunmuş²³ ve Osmanlı Devleti’nin hizmetine girdikten sonra “Ebniye-i Şahane Mimarı” ünvanı almıştır²⁴.

20 Batur, “Tophane Kasr-ı Hümayunu”, s. 178.

21 Esma İgüs, “Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana: Tophana Pavilion Designed By An English Architect William James Smith”, *History Studies*, C 14/S. 2, Mayıs 2022, s. 398.

22 Esma İgüs, “A British Touch on Tanzimat: Architect William James Smith”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C 2/S. 3, Temmuz 2015, s. 70; Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Bir Semt-i Meşhur Tophane, Değişimin ve Yıkımın Hikayesi*, İstanbul Şehri Kültür Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, s. 31.

23 İgüs, “Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana”, s. 406.

24 BOA, Bab-ı Defteri İradeler (D.DRB.İ), 27/23, Lef 1, 24 Safer 1266/9 Ocak 1850.

a. Keşif ve İnşa Süreci ile İlk Tefrişi

Padişahın bizzat Tophâne'ye geldiği zamanlarda istirahat konforunun sağlanması amacıyla “padişaha mahsus” bu Kasr-ı Hümayun’un inşasına, 1846 yılında başlanmıştır²⁵.

1848 yılına gelindiğinde ise inşası devam ettirilmekte olan Kasr-ı Hümayun binasının ilk masraf keşfinin layıkıyla yapılmamış olmasından dolayı ilk keşif neticesinde belirlenen bütçenin fazlasıyla aşıldığı anlaşılmıştır. Söz konusu binasının ikinci keşfinin yapıp Sultan Abdülmecid için inşa edileceği de göz önünde bulundurulurarak, “padişah binaları tertibinden” sayılıp, binanın bitiminde keşfinin tekrar yapılması istenmiştir. İkinci keşfe göre belirlenecek olan masraf bedelinin Hazine’den ödenmesi gerektiği, Tophâne Müşirliği tarafından belirtilmiştir²⁶. 1849 yılının mart ayına gelindiğinde ise Sultan Abdülmecid’in izniyle inşa edilmekte olan kasır ile kasrın ön tarafında yer alan ve inşası o tarihlerde tamamlanan saat kulesi için belirlenen masraf tutarının ödenmesi hususunda Tophâne Müşirliği yeni bir müracaatı söz konusu olmuştur²⁷. Tophâne Müşirliği’nin denetiminde inşa ettirilen Tophâne Kasrı ile ilgili bütçe, yinelenen taleplere rağmen ancak 1851 yılına gelindiğinde temin edilebilmiştir. Masrafların ödenmesi hususunda gerekli talimat ise 1851 yılının mart ayında Maliye Nezaretine havale edilmiştir²⁸. Kasrın inşa maliyetinin yaklaşık 10 bin lira civarında olduğu kaydedilmiştir²⁹.

25 Osmanlı mali kayıtlarında Tophâne Kasrı için ödeme yapılmasıyla ilgili tespit edilen en erken tarihli kayıt 1846 yılının Temmuz ayını işaret etmektedir. Bu tarihte 13.417 kuruşluk masraf bedeli için Maliye’ye başvurulmuştur. Bk. BOA, Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD. d), 8931, Lef 97, 21 Receb 1262/15 Temmuz 1846.

26 BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.)MKT.MHM), 4/22, 8 Cemazeyilevvel 1264/12 Nisan 1848.

27 BOA, C.AS. 1018/44634, 28 Rebiulevvel 1265/21 Şubat 1849.

28 BOA, Sadaret Mektubi Nezaret ve Devair Evrakı (A.)MKT.NZD), 29/9, 8 Cemazeyilevvel 1267/11 Mart 1851.

29 Batur, “Tophane Kasr-ı Hümayûnu”, s. 188.

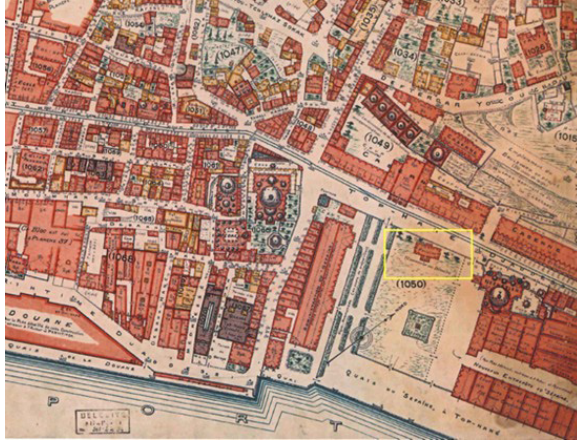
Resim 1: Tophâne Kışlası: Tophâne Kasrı ve Tophâne Saat Kulesi³⁰.

İnşasına 1846 yılında başlanan kasır, 1852 yılının mart ayında tamamlanmıştır³¹. Burada literatürde var olan yanlış bir bilgiyi de düzeltmek gerekir. Tophâne Kasrı'nın doğrudan ya da dolaylı olarak ele alındığı pek çok çalışmada kasrın, Tophâne-i Âmile Müşiri Halil Paşa'nın müşirliği döneminde inşa edildiği yazılmıştır. Ancak yapımına 1846 yılında başlanan ve 1852 yılında tamamlanan Tophâne Kasrı, Tophâne Müşirliği'nin denetim ve kontrolünde inşa edilmekle beraber söz konusu yıllarda Tophâne Müşirliği'nin başında Ahmed Fethi Paşa bulunmaktadır. Belirli aralıklarla birçok defa bu makama getirilen Fethi Paşa'nın bu müşirliği, Tophâne Kasrı'nın inşa edilmeye başlandığı yıl olan 1846 yılı ile kasrın tamamlandığı yıl olan 1852 yılı da dâhil olmak üzere onun kesintisiz birinci Tophâne müşirliği dönemine tekabül etmektedir. Çalışmalarda bahsi geçen Tophâne Müşiri Halil Paşa ise kasrın tamamlanmasından çok sonra Ocak 1863'te Tophâne Müşirliği'ne getirilmiştir³². Dolayısıyla Tophâne Kasrı'nın inşasına başlanılması ve tamamlanmasının, Halil Paşa ile ilgili bulunmamaktadır.

30 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k934178d/f259.item.r=La%20Patric%20Journal%20ottoman%20publi%C3%A9%201911%20tophane>, son erişim tarihi: 5.12.2023.

31 BOA, MAD. d. 9210, Lef 8, 7 Recceb 1256/4 Eylül 1840.

32 Ahmed Fethi Paşa'nın birinci Tophâne Müşirliği (Ağustos 1845-Ağustos 1852). Bahsi geçen Tophâne müşirlerinin kronolojik sıralamasına detaylı bk. Pınar Çevik Azap, *Tophane-i Âmile Müşiriyeti*, Timaş Yayınları, İstanbul 2023, s. 114-115. Tophâne Kasrı'nın, Tophâne Müşiri Halil Paşa'nın denetiminde inşa edildiği bilgisini veren çalışmalar: Batur, "Tophane Kasrı Hümayunu", s. 178; aynı bilgi için bk. Cengiz Can, "Tophane Kasrı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1994, s. 277; İgüs, "A British Touch on Tanzimat: Architect William James Smith", s. 80; "Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana", s. 410.

Resim 2: Pervititch'in Sigorta Haritası'nda Tophâne Kasrı³³.

Tophâne Kasrı'nın batılı normlar çerçevesinde inşası için görevlendirilen İngiliz Mimar Smith, kasrın iç dekorasyonundan da sorumlu tutulmuştur. Bu sebeple Tophâne Kasrı'nın tefrişi için Kasrın Mimarı Smith aracılığıyla 1852 yılı içerisinde Avrupa'dan mobilya ve muhtelif eşyalar getirilmiştir. Bununla beraber yerli piyasadan tedarik edilebilenler de İstanbul'dan satın alınmıştır. Mimar Smith tarafından Avrupa'dan getirilen ve ayrıca yerli piyasadan tedarik edilen bu eşyaların toplam bedeli; 1394 kese küsur 288 buçuk kuruştur. Bahsi geçen bu eşyalar dönemin Tophâne Müşiri Fethi Paşa vasıtasıyla Avrupa'dan getirilmiştir. Eşyaların masrafları, 1850 yılı mefruşat kaleminden ve Hazine-i Hassa'nın kasasından ödenmiştir³⁴.

Tablo 1: Tophâne Kasrı'nın İç Dekorasyonunda Kullanılan İlk Mobilya ve Eşyaların Listesi³⁵.

Adet	Eşyanın Cinsi
1	Üzeri kakmalı çınar ağacından mücella ³⁶ trapeza
1	Üzeri kakmalı ve kenarı oymalı iki kadem sekiz parmak tulünde trapeza
1	Pirinç tel kafes kapaklı ve tutyadan kaşeli ceviz ağacından çiçeklik

33 Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak&Tarih Vakfı Yayınları, "Tophane", İstanbul 2000, s. 108.

34 BOA, MAD. d. 9210, Lef 8, 7 Receb 1256/4 Eylül 1840.

35 BOA, MAD. d. 9210, Lef 7, 7 Receb 1256/4 Eylül 1840.

36 Mücella-cilalı.

2	Üzeri harir ³⁷ işlemeli ve yapılı bir nevi başsız kanepe
1	Üzeri harir işlemeli ve kenarlı ve yapılı ve parmaklıklı mücella kanepe
1	Etrafi yuvarlak yapılı ve kadife kaplı alçak sandalye
2	Etrafi parmaklıklı ve harir işlemeli sandalye
Kasrın Top Vapuru Tarafında Olan Odanın Mobilya ve Eşyaları (Denize Bakan Taraf)	
5	Atlas perdeleri
2	Altın yaldızlı küçük ocak önü aynalı
1	Üzeri çiçek kakmalı ve oymalı ve üst kapıları billurdan dolap
5	Beyaz işlemeli perdeleri
1	Ceviz ve sair ağaçlardan mamul bazı tarafları altın yaldızlı yarım daire resminde tepelik
2	Harir işlemeli koltuklu sandalye
2	Üzeri harir işlemeli sandalye
2	Kâğıt vesaire koymak ve muhafaza etmek için üç kat pirinç iskemle
Kasrın Sofası	
2	İnce ve yüksek bir çeşit dolap
1	Dört ayaklı çekmeceli bir nevi iskemle
Salon	
2	Harir işlemeli ve yapılı kebir kanepe
1	Dört ayaklı yaldızlı ortasıyla üzeri yaldızlı olarak bir nevi iskemle
4	Ceviz ağacından mamul harir işlemeli sandalye
3	Atlas pencere perdeleri
2	Kapı perdeleri
1	Kaliçe ³⁸
2	Yaldızlı ebniyeli köşe dolap
3	Beyaz ve işlemeli perdeleri
Muvakkithaneye Bakan Oda	
4	Harir işlemeli ve bargir kılıyla memlu ceviz ağacından mamul sandalye
1	Trapeza

37 Harir-ipek.

38 Kaliçe-küçük halı.

2	Müzeyyin ³⁹ yaldızlı ve üzeri mermerli dolap
2	Muzıka işlemeli ve üzeri mermerli dolap
2	Harir işlemeli ve mürur varaklı gül ağacından mamul yaldızlı sandalye
1	Oymalı ve yaldızlı gül ağacından mamul olunan kanepeler
1	Harir işlemeli ve oymalı ve ayaklı gül ağacından mamul sandalye
1	Resim ve diğer sandalye
“	Müzeyyen ve cilalı iskemle
Kasrın Cami Karşısında Olan Odası	
6	Atlas perdeleri

Kasrın inşası sonrasında tutulan bu defter sayesinde inşa sonrasında dekorasyonda kullanılan mobilyaların tür ve adet bilgilerine ulaşmaktayız. Bu eşya ve aksesuarlar, yıllar içerisinde birçok defa tamirat ve yenileme işlemi görmüştür. Tophâne Kasrı'nın inşa edildiği yıllar dâhil olmak üzere daha sonraki yıllarda da iç mekâna ait fotoğrafının olmadığı ve yıllar içerisinde mobilyanın birçok defa değiştirilmiş olduğu da düşünüldüğünde, arşiv belgelerinde yer alan ilk mobilya listesi, büyük önem arz etmektedir.

b. Mimari Tasarım ve Özellikleri

Kasır, denize paralel bir şekilde dikdörtgen bir tabana oturtulmuştur. Yığma sistemle inşa edilmiş olan kârgir yapının temelinde moloz taş kullanılmış, zemin kat duvarları ise tuğladan örülmüştür. Ayrıca çatıya kadar olan dış cephe duvarları da tuğla örgüyle devam etmektedir⁴⁰.

İki kat olarak inşa edilen kasrın, güneydoğu-kuzeybatı yönünde yerleştirilen dikdörtgen kütesinin, yol ve deniz taraflarında birer adet çıkmaları bulunmaktadır⁴¹. Yapının caddeye bakan cephesinde yer alan volütlü konsolların taşıdığı ve balkon andıran cumba; sultanın Tophâne'yi ziyaretleri sırasında, bayramlarda ve çeşitli kutlamalarda halkı selamlaması için tasarlanmıştır⁴².

39 Müzeyyin-süslü.

40 Uğur Alanyurt-Bekir Eskici, “Tophane Kasrı Yapı Malzemelerinin Arkeometrik Araştırmaları”, *Masrop e-Dergi*, C 13/S. 2, 2019, s. 5.

41 Batur, “Tophane Kasrı Hümayûnu”, s. 179.

42 Canan Hamzaoglu, *İstanbul'da Bir Yabancı Mimarı William James Smith*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 49.

Resim 3: Tophâne Kasrı'nın Caddeye Bakan Cephesi⁴³.

Aynı hizada yolun karşısında bulunan Tophâne Müşirlik binası ile uyumlu bir tarzda inşa edilen bu çıkmalar kasrı, Smith'in diğer mimari tasarımlarından farklı olarak XIX. yüzyıl Osmanlı mimari çizgisine yakınlaştıran motifler olarak değerlendirilmektedir⁴⁴.

Resim 4: Tophâne Müşirlik Dairesi ve Karşısında Tophâne Kasrı⁴⁵.

43 Çelik Gülersoy, *İstanbul II: Tophane, Fındıklı, Kabataş*, İnterrepro Yayınevi, Milano 1975, s. 75.

44 Batur, "Tophane Kasrı-Hümayunu", s. 179.

45 <https://tile.loc.gov/storage-services/master/pnp/ppmsca/03000/03045u.tif>, son erişim tarihi: 11.10.2024.

Kasrın boğaza bakan cephesinde ise sütunlu kısmın üzerinde yer alan kabartmalarda topçu sınıfının kullandığı tüfek, kılıç, tabanca gibi silahlar ile top arabalarının önemli bir parçası olan atlar sembolize edilmiştir⁴⁶. Kasrın dış cephesinde yer alan bu süslemeler, Topçu Kışlası içerisinde inşa edilen kasrın, Tophâne-i Âmire Müşiriyeti ile olan bağının önemli bir simgesi olarak değerlendirilebilir.

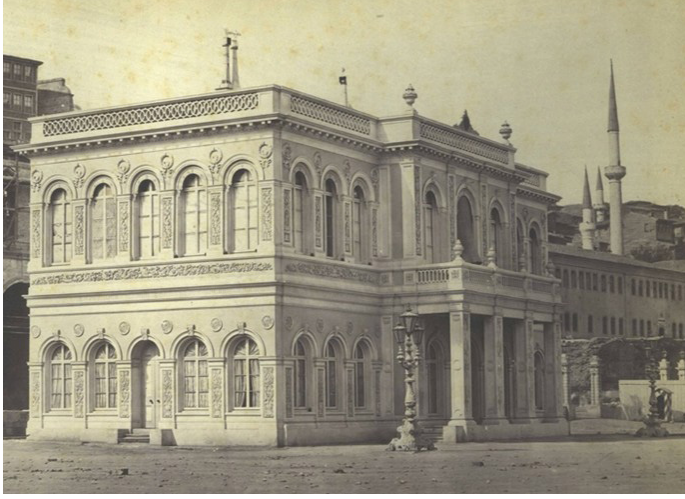
Resim 5: Sütunlardaki Kabartma Detayları (Foto: Pınar Çevik Azap, 26.12.2023).

İki katlı kasrın dış cephe süslemelerinde farklılıklar yer almaktadır. Üst kat bezemeleri ile alt kat bezemelerinin farklılıklar gösteriyor olması, üst katın Sultan'ın, alt katın ise maiyetinin kullanımına ayrıldığının bir göstergesi olmalıdır⁴⁷. Nitekim aynı durum iç cephe bezemelerinde de söz konusudur. Alt kattaki odalar tezyinat-sız, küçük ve daha ziyade hizmete yönelik olarak tasarlanmışken üst kattaki odalar geniş, süslemeli ve konukları ağırlamaya yönelik olarak inşa edilmiştir. Kasır, üst kat süslemelerindeki zenginlik nedeniyle döneminde *Bijou of Constantinople* yani "İstanbul'un Mücevheri" olarak anılmıştır⁴⁸.

46 Hamzaoglu, *agt.*, s. 49.

47 Batur, "Tophane Kasrı Hümayûnu", s. 184-185.

48 Batur, "Tophane Kasrı Hümayûnu", s. 185; 187.

Resim 6: Tophâne Kasrı'nın Deniz Tarafındaki Cephesi⁴⁹.

Cephelerde yer alan pencere sayısı ve boyutlarının farklı bir tasarım ile düzenlendiği görülmektedir. Biçim ve yükseklikleri tüm cephelerde aynı olmakla birlikte boğaza bakan cephenin pencereleri daha geniş tutulmuştur. Bu cephede “3+3+3” sayısal ritmi varken caddeye bakan cephede aynı boyutta “4+3+4” düzeni vardır⁵⁰.

Binanın dışı kesme taşlardan yapılmıştır. Binanın üstü ajur tekniğinde bir terasla örtülüdür⁵¹. Ayrıca binanın denize bakan cephesinde yer alan ana girişinin üzerinde, Sultan Abdülmecid tuğralı alınlık bulunmaktadır⁵².

49 Türk Tarih Kurumu Arşivi, Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu (OFS), 96/6.

50 Afife Batur, “Sultan Abdülmecid İçin Tasarlayan Bir Mimar William James Smith”, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi*, ed. Kemal Kahraman-İlona Baytar, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2015, s. 444-445.

51 Eski Eserler Encümen Arşivi, Dosya No: 42392, Karton No: 126, Belge 4.

52 Batur, “Tophane Kasrı Hümayunu”, s. 186.

Resim 7: Tophâne Kasrı'nın denize bakan cephesi ve Kasrın Sultan Abdülmecid Tuğralı Alınlığı. **(Foto:** Pınar Çevik Azap, 26.12.2023).

Kasrın deniz tarafına bakan cephesinde yer alan ana kapıdan içeri girildiğinde bir koridorla karşılaşılır. Koridorun sonunda geniş bir hol etrafında farklı boyutlarda beş oda, bir tuvalet ve bir merdiven altı mevcuttur. Zemin kat hol döşemeleri mermerdir. Ahşap ve boyalı olan tavanında ampir üslupta motifler bulunmaktadır⁵³.

İki katlı binanın üst katına üç kollu anıtsal bir merdiven ile çıkılmaktadır⁵⁴. Üç katlı ahşap merdiven 130 cm genişliğindedir⁵⁵. Merdiven kütesinin her iki yanında kapı bulunmaktadır⁵⁶. Bu anıtsal merdivenler, iç mekân süsleme unsurlarının en dikkat çekici olanlarındandır.

53 Eski Eserler Encümen Arşivi, Dosya No: 42392, Karton No: 126, Belge 4.

54 Batur, "Tophane Kasrı Hümayunu", s. 187.

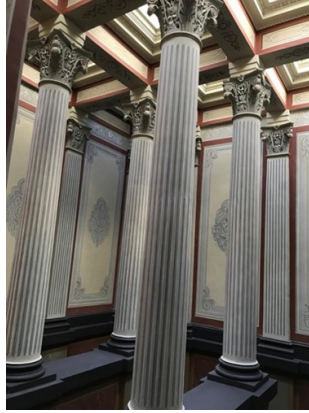
55 Eski Eserler Encümen Arşivi, Dosya No: 42392, Karton No: 126, Belge 4.

56 Alanyurt-Bekir, agm., s. 13.

Resim 8: Kasrın Anıtsal Merdiveni ve Sütunları (**Foto:** Pınar Çevik Azap, 15.10.2024).

Kasrın iç mekânında en fazla dikkat çeken diğer bir mimari ögesi ise kolon ve kolon başlarıdır. Üst kat sofasında dört adedi daire iki adedi kare şeklinde olmak üzere toplamda altı adet sütun bulunmaktadır. Gövdeleri yivli bu kolonların kompozit üsluptaki başlıkları, kendine özgü bir kompozisyon barındırır. Bu kompozisyon, üstteki aydınlık örtünün ışığında dikkat çeken bir figür tasarımı meydana getirir⁵⁷.

Resim 9: Kasrın Kolon ve Kolon Başları (**Foto:** Pınar Çevik Azap, 15.10.2024).

Üst katın deniz tarafında üç büyük salon ve bu üç salonun ortasında da muayede salonu bulunur. Bu muayede salonu, diğerlerine nazaran metrekare olarak daha büyüktür. Denize bakan tarafta ayrıca bir de balkon yer almaktadır.

57 Batur, “Tophane Kasr-ı Hümayunu”, s. 187.

Dönemin üslup anlayışına uygun olarak neoklasik bir üslupla süslenen iç mekânlar, kalem işi tavanları ile dikkat çekici bir görselliğe sahiptir⁵⁸.

Resim 10: Tavan Süsleme Detayları (Foto: Pınar Çevik Azap, 15.10.2024).

Yakın zamanda yapılan bazı çalışmalarda odaların kullanım amaçlarıyla alakalı bir bilgiye ulaşılamadığı belirtilmişse de⁵⁹ Osmanlı Arşivi'nde "Hazine-i Hassa" bölümünde yer alan ve ilk defa bu çalışmada kullanılan defterlerde, odaların kullanımıyla alakalı olmasa da odaların nasıl adlandırıldığı ya da tasvir edildiğiyle ilgili bilgileri erişmek mümkün olmuştur. Buna göre alt katta yer alan odalardan birinin "Beylere Mahsus Oda"⁶⁰, "üst katta Nusretiye Cami tarafındaki yola bakan

58 Can, agm., s. 277.

59 İgüs, "Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana", s. 418.

60 BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d), 268, vrk. 41, 29 Zilhicce 1279/17 Haziran 1863.

oda”⁶¹, “üst katta Nusretiye Cami tarafındaki denize bakan oda”⁶², “üst katta orta salon” yani muayede salonu⁶³, “kasrın Top Vapuru tarafında olan oda”⁶⁴, “kasrın sofası”, “salonu”, “muvakkithaneye bakan oda”⁶⁵ şeklinde tarifinin yapıldığı tespit edilmiştir.

2. Tophâne Kasrı’nın Osmanlı Döneminde Geçirdiği Tamirat, İç Mekân Mobilya ve Mefruşatında Yenilenmeler

Tophâne Kasrı’nın inşasının tamamlanıp kullanıma açıldığı yıldan itibaren en erken tarihli ve kapsamlı tamiratının 1859 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. Tamiratla alakalı masraf kalemlerini incelediğimizde 1859 yılında kasrın; boya, badana, sıva, çatı onarımı, cam ve pencereler ile duvar süslerinin yenilenmesi gibi çeşitli işlemlerden geçtiğini anlıyoruz.

Söz konusu bu tamiratında 264 nakkaş, 146 rençber yani çiftçi, 67 taşçı, 65 neccar yani marangoz, 12 hamamcı, 12 camcı görev almıştır. Bu süreçte duvar süslemelerinin ve doğramaların değiştirildiği, camların yenilendiği, çatı ve hamamın onarımdan geçirildiği boya ve badana işlemlerinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu onarımın üzerinden bir yıl gibi bir zaman geçtikten sonra 1860 yılının mart ayında, Tophâne Kasrı tekrar ufak bir onarım geçirmiştir. Bu onarımda daha ziyade hasır döşemeleri ile alçı ve sıva işlemleri yapılmıştır. Bu onarım Sultan Abdülmecid zamanında gerçekleştirilen son onarımdır⁶⁶.

Tophâne Kasrı, banisi Sultan Abdülmecid’den sonra yerine geçen Sultan Abdülaziz döneminde de gerekli görüldüğü durumlarda onarımlardan geçirilmiş ve tefrişatı yenilenmiştir. Bu kapsamda Tophâne Kasrı, 1862 yılının Temmuz ayında da lokal bir onarımdan geçmiştir. Kasrın alt katında bulunan “beylere mahsus” oda ve diğer odada pencere ve perdeler yenilenmiş, ayrıca bir tane yarım kanepe takımı alınarak döşemeler de değiştirilmiştir⁶⁷.

Sultan Abdülaziz’in, bilhassa Ramazan aylarında gerçekleşen ziyaretleri öncesinde kasrın bakım/onarım işlerine hız verilmiş ve bu onarımlardan kaynaklanan

61 BOA, Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.), 2233_Lef 24, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

62 BOA, HH.d. 2233_Lef 24, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

63 BOA, HH.d. 2233_Lef 25, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

64 BOA, MAD. d. 9210, Lef 7, 7 Recceb 1256/4 Eylül 1840.

65 BOA, MAD. d. 9210, Lef 7, 7 Recceb 1256/4 Eylül 1840.

66 BOA, HH.d. 17488, vrk. 3, 21 Ramazan 1276/12 Nisan 1860.

67 BOA, TS.MA.d. 268, vrk. 41, 29 Zilhicce 1279/17 Haziran 1863.

masraflar Hazine-i Hassa tarafından karşılanmıştır⁶⁸. Onun döneminde kasırda, 1865 yılının kasım ayında iç mekân onarım-yenileme işlemi gerçekleştirilmiş ve toplam masrafı 3104 kuruşu bulmuştur. Kapı, pencere, koltuk yenilenmesi yanında ihtiyaç duyulan mobilyadaki döşemeler de bu onarımlar kapsamında yenilenmiştir⁶⁹.

Tophâne Kasrı, 1869 yılının mart ayında iç mekân dekorasyonu yenilenmiştir. Bu kapsamda pencere, kapı, sandalye, sedir, koltuk, kanepeler gibi mobilyaların yenilenmesi yanında mevcut mobilyaların döşemeleri de muhtelif cins kumaşlarla kaplatılmıştır. Bu onarım esnasında kasrın hemen hemen tüm pencereleri de değiştirilmiştir⁷⁰. Tophâne Kasrı Hümâyunu'nun padişahlara mahsus bir kasır olması hasebiyle kasırla alakalı masraflar her zaman olduğu gibi bu yenileme işleminde de Hazine-i Hassa kasasından karşılanmıştır⁷¹.

Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde ihtiyaç duyulduğu zamanlarda bakım ve yenileme işlemleri gerçekleştirilen Tophâne Kasrı, 1876 yılında tahta geçen Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı süresince de bakım ve yenileme işlemlerinden geçirilmiştir. Bu kapsamda 1880 yılında Tophâne Kasrı'nın onarımının yapılması kararlaştırılmıştır. Bu onarım için yapılan ilk keşif neticesinde kasrın, 7990 kuruş sarfiyla onarımdan geçirilebileceği tespit edilmiş ve bunun için gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra onarım gerçekleştirilmiştir⁷². Tophâne Kasrı, sonraki dönemlerde bilhassa farklı görüşmelerin ve toplantıların yapıldığı mekân olarak da kullanılmıştır. İlgili kısımda da detaylarıyla anlatacağı üzere kasrın önemli hadiselerle tanıklık ettiği toplantılardan ilki, 1885 yılının kasım ayında Şarki Rumeli'de meydana gelen sorunların çözülmesi amacıyla toplanan konferanstır.

68 BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 603/85, 22 Şaban 1280/1 Şubat 1864.

69 BOA, TS.MA.e. 613/31, Lef 12, 6 Receb 1282/25 Kasım 1865.

70 BOA, HH. d. 22102, vrk. 4, 29 Zilhicce 1285/12 Nisan 1869.

71 BOA, Hazine-i Hassa İradeler (HH.İ), 219/22, lef 4, 5 Rebiulevvel 1286/15 Haziran 1869.

72 BOA, İrade Dahiliye (İ.DH. 810/65479), lef 2, 7 Şaban 1297/15 Temmuz 1880.

Resim 11: Şarki Rumeli Konferansı. Tophâne Kasrı, Muayede Salonu⁷³.

Tophâne Kasrı'nda gerçekleştirilen konferansta sekreterlik üyesi olarak görevli bulunan Yusuf Bey, toplantı anını tasvir ettiği bir çizim yapmıştır⁷⁴. Söz konusu çizim, Sultan II. Abdülhamid dönemi Tophâne Kasrı'nın iç mekânına ve o zamanki dekorasyonuna ait detayları göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Buna göre Tophâne Kasrı'nın ikinci katında yer alan büyük salonda, Kasım 1885 yılı itibarıyla büyük bir toplantı masası ile kolçaklı kırmızı siyah çizgili kumaştan etekli sandalyeler, pencere kenarında tekli mavi koltuk ve ahşap sehpa, katipleri oturdukları küçük çalışma masası ile süslü sandalyeleri, iki kapı arasında yer alan şömine ve şöminenin üzerinde dekoratif saat ile şamdanlar, şöminenin sağında ve solunda bulunup hole açılan iki adet kapı ve kapının üzerindeki mavi renkli farbelalar, tavanda asılı büyük avize ile duvara monteli küçük lamba, sağ tarafta Nusretiye cami tarafına bakan odaya açılan kapı ve duvarında asılı tablo ile duvar ve tavan süslemeleri dikkat çekmektedir.

Şarki Rumeli Konferansı'nın icrası sonrasında uzun yıllar Tophâne Kasrı ile alakalı bir hareketlilik söz konusu olmamıştır. Ta ki 1891 yılının haziran ayına kadar. Bu tarihte, Tophâne Kasrı'nın mefruşatının uzun süreden beri yenilenmemiş olmasından dolayı eskimiş olmasına binaen değiştirilmesi gündeme alınmıştır. Yapılan hesaplamaların ardında bu yenilenme işleminin 31.950 kuruşa mal olacağı

⁷³ K. Mehmet Kentel, "Drawing Cosmopolitan Pera, Drawing on Yusuf Bey's Caricatures", *Yusuf Bey: The Charged Portraits of Fin-de-Siècle Pera*, ed. Bahattin Öztuncay-Sinan Kuneralp-Guillaume Doizy-K. Mehmet Kentel, Koç Üniversitesi Research Center for Anatolian Civilizations, İstanbul 2017, s. 67.

⁷⁴ Yusuf Bey, söz konusu çiziminde Osmanlı Devleti ile Avrupa güçlerinin temsilcileri arasında "Bulgar Sorunu" üzerine yapılan bir toplantı olduğunu belirtmiştir. Bk. Kentel, agm., s. 69.

ve bu iş için elverişli kumaşların Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda mevcut olduğu anlaşılmıştır⁷⁵.

1891 yılındaki mefruşat yenilenmesinin ardından 1894 yılında bu defa kasrın tavanına döşenen kurşunların yenilenmesi gerektiği, kasrın bekçisi tarafından gündeme getirilmiştir. Böylece Tophâne-i Âmire Talimhanesi içerisinde yer alan Tophâne Kasrı'nın⁷⁶ tavanın tamiratının 18.228 kuruş masraf ile onarılabileceği yapılan keşif ile anlaşılmıştır. Belirtilen tutar Tophâne-i Âmire bütçesinden tahsis edilecektir⁷⁷.

Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son birkaç ayında da Tophâne Kasrı'nın onarımına ihtiyaç duyulmuştur⁷⁸. Bu tutarın, Tophâne-i Âmire Müşiriyeti'nin o yılki binalar bütçesinden karşılanmasına karar verilmiştir⁷⁹. Ancak tamiratın yapılmasına başlandıysa da⁸⁰ kalem işi, yağlı boya ve diğer renklendirme ve onarımlar ile tavadaki döşenmiş işleme kurşunların, tahmininden daha fazla çürük olduğu tespit edilmiştir. Bu duruma göre ilk keşif neticesinde belirlenen masraf tutarının üzerine 10.215 kuruş daha eklenmiştir. Son tahlilde bu ek masraf tutarı da yine Tophâne-i Âmire Müşiriyeti'nin müracaatına binaen söz konusu o yılki bütçeye dâhil edilmiştir⁸¹. 1908 yılında gerçekleştirilen bu onarım, Tophâne Kasrı'nda hem Sultan II. Abdülhamid zamanındaki son onarım hem de 1832 yılından itibaren Müşiriyet hüviyetiyle idare edilen Tophâne Müşirliği'nin denetiminde gerçekleştirilen son tamirattır. Bu tarihten itibaren Tophâne Müşirliği lagvedilmiş ve kurum birimleriyle beraber Harbiye Nezaretine ilhak edilmiştir⁸². Ayrıca 1909 nisan ayında Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilmiş, yerine kardeşi Sultan V. Mehmed Reşad geçmiştir.

Sultan V. Mehmed Reşad döneminde ise Tophâne Kasrı'nda, kapsamlı bir onarım yapılmıştır. Özellikle iç mekân, 1911 yılında ciddi bir yenileme işlemi görmüştür. Oda oda tüm mobilyalar ile perdeleri ve perde aksamaları yenilenmiştir. 1911 yılında iç mekânda gerçekleştirilen bu yenileme işlemi neticesinde oluşturulan

75 BOA, Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (MLEEM), 148/16.

76 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 466/34888, 27 Safer 1312/30 Ağustos 1894.

77 BOA, İrade Tophane-i Âmire (İ.TPH), 3/9, 23 Safer 1312/26 Ağustos 1894.

78 BOA, İ.TPH. 14/55, 23 Şaban 1323/23 Ekim 1905.

79 BOA, BEO. 2913/218466, 2 Şaban 1324/21 Eylül 1906.

80 BOA, BEO, 3380/253467, Lef 4, 23 Ağustos 1908.

81 BOA, BEO. 3429/257128, Lef 3, 14 Şevval 1326/9 Kasım 1908.

82 Çevik Azap, *age.*, s. 108-111.

dekorasyon, Osmanlı Devleti zamanında gerçekleştirilen son büyük yenileme olarak kayda geçmiştir.

Söz konusu tarihte gerçekleştirilen bu tamirat ve yenileme işleminin detayları, tamirat defterinde tek tek belirtilmiştir. Satın alınan mobilya ve eşyalar ile mefruşat malzemelerinin detaylarıyla tasvir edilmesi yanı sıra kasrın odalarının konumlarına göre tarif edilmesi şu zamana kadar hiçbir çalışmada yer almayan bilgiler içermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Oda oda gruplandırılan mobilya, eşya ve mefruşat malzemeleri adet ve ölçüleriyle şu şekildedir:

Tablo 2: Tophâne Kasr'ının 1911 Yılında İç Mekân Yenilenmesi İçin Kullanılan Mobilya ve Eşyaların Ölçü/Adet ve Masraflarını Gösterir Liste⁸³.

Üst katta Nusretiye Cami-i Şerifi tarafındaki yola nazır odada	
Adet	Eşya/Malzemenin Cinsi
5	Mai ve pembe çizgili kumaş perde maa kadife farbela
2	Çiçek oymalı yıldızlı korniş (Perdeleri de mevcut)
1	Mai ve pembe çizgili kumaş kaplı kebir kanepa
2	Mai ve pembe çizgili kumaş kaplı köşe yastığı
2	Mai ve pembe çizgili kumaş kaplı arkalı sedir
1	Maun ağacından üstü camekân altı tek gözlü ve kapağı üzeri gül resimli ve yanları piriñç kakmalı celali dolap
1	Maun ağacından üzeri çiçekli ve yanları piriñç kakmalı dört ayaklı orta masası
1	Yerli soba üzerinde sırma yıldız çerçeveli ve yanları kabartma çiçekli kebir ayna
3	Yerli soba üzerinde ve aynanın önünde beyaz zemin mai çizgili ve üzerinde gül resimli kızılca safir vazo
1	Soba teferruatı mevcut: * Sarı yıldızlı ateş küreği * Odun karıştıracağı
1	Yerli malı ayak halıçesi
1	Yerli malı Kırşehir halısı
2	Sobanın her iki tarafından üçer parçadan mürekkep oymalı raf
1	Dört kollu ve yıldızlı avize

83 BOA, HH.d. 2233_Lef 24, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

Resim 12: Tophâne Kasrı, Nusretiye Cami Tarafına Bakan Cephesi (**Foto:** Pınar Çevik Azap, 26.12.2023).

Üst katta Nusretiye Camii tarafındaki yola yani yolun karşısındaki Tophâne-i Âmire Müşirlik binalarına doğru bakan tarafta bulunan oda için perdeler, perdelerin üzerinde farklı kalıplarda bulunan kumaş süslemeleri olan farbelalar, şemsiye ve kornişleri dâhil olmak üzere perde ve perde aksamı ile kanepe, koltuk, kumaş kaplı arkalı sedir, koltuk yastığı, sandalye, dolap, orta masası, aynalar, aynaların altında mermer taşlı masa, odada bulunan soba için gerekli eşyalar, avize, vazo ve yerli Kırşehir halısı satın alınmıştır. Bu odanın perdeleri ve perde teferruatı ile koltuk, kanepe, arkalı sedir ve koltuk yastığında kombine mavi ve pembe çizgili kumaş kullanılmıştır.

Tablo 3: Tophâne Kasrı'nın 1911 Yılında İç Mekân Yenilenmesi İçin Kullanılan Mobilya ve Eşyaların Ölçü/Adet ve Masraflarını Gösterir Liste⁸⁴.

Üst katta Nusretiye cami-i şerifi tarafındaki denize nazır odada	
6	Al ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş pencere perdesi maa farbela ve şemsiyeleri ve kornişleri mevcut
1	Al ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş kaplı kebir kanepe
2	Al ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş kaplı koltuk yastığı
5	Al ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş kaplı ve yanları kadifeli koltuk, birisi müdevver arkalı

⁸⁴ BOA, HH.d. 2233_Lef 24, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

4	Al ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş kaplı sandalye
2	Maun ağacından çifte kapaklı ve kapakları üzerinde çiçek resimleri ve yanları piring kakmalı üzerinde mermer taşlı dolap
1	Maun ağacından çiçekli orta masası
3	Kapı üzerinde yıldızlı ve oymalı korniş
1	Sekiz kollu billur piring ve fanus avize
1	Yerli soba üzerinde kornişleri yıldızlı ve yanları kabartma çiçekli kebir ayna
2	Ayna önünde al zemin ağızları yıldızlı vazo
1	Soba teferruatı : 1 yıldızlı maşa 1 yıldızlı kürek 1 yıldızlı demir 1 yıldızlı kornişli ayna ...
2	Pencere ortalarında çerçeveleri ince ve yıldızlı ayna
2	Aynaların altında mermer taşlı masa
1	Sarı zemin ve kırmızı ve beyaz çiçekli ayak halıçesi
1	Yerli Kırşehir halısı zemini mefruş

Üst katta Nusretiye Cami tarafındaki denize bakan tarafta bulunan oda için perdeler, perde takımından olan farbelalar, şemsiye ve kornişleri ile büyük kanepeler, yanları kadifeli ve birisi yuvarlak arkalı koltuk, kumaş kaplı arkalı sedir, koltuk yastığı, kumaş kaplı sandalye, dolap, orta masası, aynalar, vazo, aynaların altında mermer taşlı masa, odada bulunan soba için gerekli eşyalar, avize, vazo ve yerli Kırşehir halısı satın alınmıştır. Bu odanın perdeleri ve perde teferruatı ile koltuk, kanepeler, sandalye ile koltuk yastığında kombine kırmızı ve pembe çizgili yeşil çiçekli kumaş kullanılmıştır.

Tablo 4: Tophâne Kasrı'nın 1911 Yılında İç Mekân Yenilenmesi İçin Kullanılan Mobilya ve Eşyaların Ölçü/Adet ve Masraflarını Gösterir Liste⁸⁵.

Üst Katta Orta Salonda	
Adet	Eşya/Malzemenin Cinsi
5	Al zemin üzerine sarı ve yeşil ipek işlemeli ve muhtelif çiçekli kumaş perde ve iki maa yedi adet kadife farbela

85 BOA, HH.d. 2233_Lef 25, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

5	Pencere ve kapıların yaldızlı ve oymalı kornişleri, şemsiyeleri mevcut
4	Al zemin üzerine sarı ve yeşil ipek işlemeli ve muhtelif çiçekli kumaş kaplı ve arkaları al kadifeli kanepeler (kebir 2, sagir 2)
2	Al zemin üzerine sarı ve yeşil ipek işlemeli ve muhtelif çiçekli kumaş kaplı koltuk
4	Al zemin üzerine sarı ve yeşil ipek işlemeli ve muhtelif çiçekli kumaş kaplı sandalye
2	Maun ağacından mamul kapı yanlarında direk ve yanları pirinç kakmalı dolap
2	Maun ağacından mamul üçer rafli sigara sehpa

Yine üst katta yer alan orta salon için ise; perdeler, perde takımından olan farbelar, şemsiye ve kornişleri ile iki büyük ve iki küçük kanepeler, koltuklar, kumaş kaplı sandalyeler, dolap ve rafli sigara sehpa satın alınmıştır. Bu odanın perdeleri ve perde teferruatı ile koltuk, kanepeler ve sandalyelerde kombine kırmızı zemin üzerine sarı ve yeşil ipek işlemeli çeşitli çiçeklerle bezeli kumaş kullanılmıştır.

Bu yenilenmeyi müteakip Tophâne Kasrı Serbekçisi Ahmed Efendi'nin müracaatı üzerine kasırdaki keşif işlemi başlatılmıştır. Zira Ahmed Efendi, Tophâne Kasrı'nın çatısında bulunan kurşunların bozulması nedeniyle tonlarının tamamen akmakta olduğunu ve ayrıca alt kattaki hela aralığındaki musluğun kırıldığını bildirmiştir⁸⁶. Ayrıca Kurşuncubaşı Hasan Efendi de yaptığı incelemeler neticesinde benzer durumlardan bahsetmiştir. Hasan Efendi, Tophâne Kasrı'nın çatısındaki kurşunların farklı farklı yerlerden akıp mefruşatı çürütme derecesine getirdiğini ve kasrın içerisinde bulunan Terkos suyunun dahi kumpanya tarafından kesilmesi nedeniyle susuzluktan fevkalade sıkıntı çekilmekte olduğunu bildirilmiştir⁸⁷. Bu müracaatların üzerine gerekli keşif yapılması için dönemin Sermimarı Vedat Bey Efendi görevlendirilmiştir⁸⁸. Sermimar Vedat (Tek) Bey tarafından yapılan keşif sonrası 1912 yılının Aralık ayında kaleme alınan tamirat raporu şu şekildedir:

86 BOA, Hazine-i Hassa Emlak-ı Hümayun İdaresi (HH.EBA), 728/77, Lef 1, 25 Safer 1331/3 Şubat 1913.

87 BOA, HH.EBA. 728/77, Lef 3, 25 Safer 1331/3 Şubat 1913.

88 BOA, HH.EBA. 728/77, Lef 1, 25 Safer 1331/3 Şubat 1913.

Tablo 5: Tophâne Kasrı'nın 1912 Yılındaki Tamirat Keşif Raporu⁸⁹.

1. Tophâne Kasrı'nın çatısı üzerinde harap bir vaziyette olan kurşunların yenilenmesi gerekecektir. Ancak mevzu bahis bu kurşunların yenilenmesi son zamanlarda yapılanlar gibi yapılacak olursa bir işe yaramayacağından “Kavaid-i Fenniye” Dairesi'nde yapılması lazımdır.
2. Kurşunlar kaldırılıp eritilecek, altı temizlenecek, tahtalarda cüzi tamirat gerekirse tamiratı yapılarak üzerine kalın keçe döşenip muntazam bir şekilde üzerine kurşun döşenecektir.
3. İzabeden kaynaklı hasıl olacak yüzde üç noksanında yeni kurşun ilavesi sağlanacaktır.
4. Yağmur borularının cüzi tamiri gerçekleştirilecektir.
5. Bende tarafında cüzi sıva tamiri ve boyaması yapılacaktır.
6. Helaya bir adet kurşundan mamul zembelek ⁹⁰ monte edilecektir.
7. Helanın musluğu yenilenecektir.
8. Soba bacalarının şapkalarının kalın galvaniz sacdan imali sağlanacaktır.

Tophâne Kasrı akarlarıyla sair tamiratlarının yapılması için Sermimarlık tarafından hazırlanan ve Hazine-i Hassa Müdüriyeti'nden gönderilen 476 numara ve 26 Kasım 1912 tarihli keşifnameye göre, izabe olacak kurşun levhalarının izabesinden dolayı hasıl olacak noksan kurşunun ikmali için zikredilen keşifnamenin ihtiva eylediği 5195 kuruş toplam masraf tutarına, kurşun bedeli olarak 825 kuruş ilave edilmesi bildirilmiştir. Buna göre tamirat masrafı toplamda 6020 kuruşa çıkmıştır. Yapılan keşif ve hesaplamalardan sonra söz konusu tamiratın Sermimar Vedat Bey'in nezaretinde 1912 yılının aralık ayında başlatılmasına karar verilir⁹¹.

Özetle, İngiliz Mimar Smith tarafından inşa edilen Tophâne Kasrı, 1852 yılından itibaren bilhassa Sultan Abdülmecid olmak üzere sultanlar tarafından ziyaret edilen bir mekân olması yanında önemli hadiselerle ev sahipliği yapan bir mekân olarak da tarihteki yerini almıştır. Yıllar içerisinde birçok defa onarım ve yenilene işlemi geçiren Tophâne Kasrı'nın Osmanlı Devleti zamanındaki son tamiratı Sultan Reşad zamanında ve dönemin Sermimarı Vedat Bey tarafından gerçekleştirilmiştir.

⁸⁹ BOA, HH.EBA. 728/77, Lef 5-1, 25 Safer 1331/3 Şubat 1913.

⁹⁰ Kapi demiri.

⁹¹ BOA, HH.EBA. 728/77, Lef 5-2, 25 Safer 1331/3 Şubat 1913.

3. Tophâne Kasrı'nın Bir Mekân Olarak Tarihi Süreç İçerisinde Farklı İşlevleri ve Misafirleri

a. Abdülmecid Dönemi

Padişaha mahsus olmak üzere bizzat Sultan Abdülmecid'in emri ve isteği doğrultusunda batılı mimari tarzında inşa edilen Tophâne Kasrı, Sultan Abdülmecid'in sıklıkla kullandığı bir mekân olduğunu daha önce belirtmiştik.

Tophâne Kasrı, hassas bir kişiliği olan Sultan Abdülmecid'in, siyasal problemlerden ve saray ortamından bunaldığı zamanlarda bir kaçış mekânı hâline gelmiştir⁹². Nitekim Sultan Abdülmecid, öğlen vakitleri ve boş zamanlarının yanı sıra sarayın yoğun ortamından da uzaklaşmak için kimi zaman akşam yemeklerini de burada yemiş, uyuya kaldıktan sonra gizlice arabasına taşınarak saraya geri götürülmüştür⁹³. Kasrın, Sultan Abdülmecid tarafından sıklıkla kullanıldığını, dönemin yazarlarının aktardıklarından da teyit edebiliyoruz. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Sultan Abdülmecid'in Tophâne Kasrı'na gelişi şu şekilde aktarılmıştır, "Ale'l-ekser akşamları Tophâne Kasrı'nı teşrif ederler; kayık veya arabadan indiklerinde kendilerini istikbal eden Tophâne Müşiriyle Talimhane Meydanı'nda ayakta durup musahabe buyururlar; esnâ-yı musâhabette bir elleriyle kılıçlarını diğeriyle de eteklerini tutarlardı..."⁹⁴. Sultan Abdülmecid'in Tophâne Kasrı'na gelişi, onun âdeti günlük bir rutiniydi. Bununla beraber Sultan Abdülmecid'in Cuma namazlarını kılmak üzere çoğunlukla babası II. Mahmud'un inşa ettirdiği Nusretiye Camii'ni tercih etmesi onun Tophâne'ye gerçekleştirdiği ziyaretlerine ayrıca bir vesile kaynağıydı⁹⁵. Keza arşiv belgelerinden de Sultan Abdülmecid'in bilhassa Cuma namazlarında veyahut Ramazan aylarında alaylarla Tophâne'ye geçerek Nusretiye Camii'ne gittiğini ve burada namazını kıldıktan sonra Tophâne Kasrı'na geçtiğini biliyoruz.⁹⁶

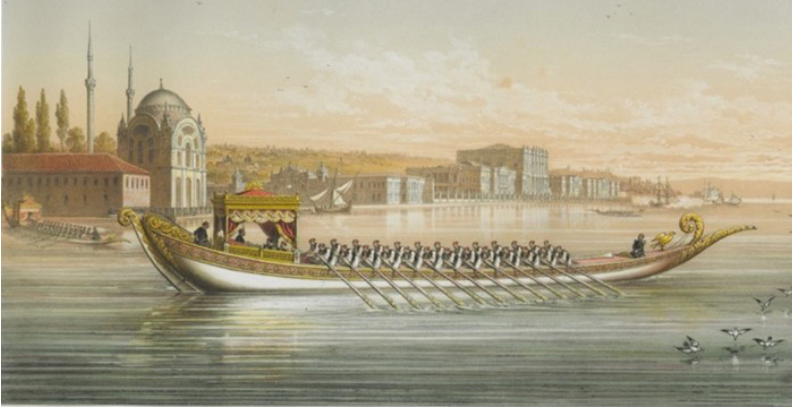
92 Can, "Tophane Kasrı", s. 277.

93 Hamzaoglu, *agt.*, s. 48.

94 Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001, s. 303.

95 Fatih Ünal-Mesut Karakulak-Murat Özkan, *İstanbul Seyahatnamesi: 19. Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk*, Kronik Yayınları, İstanbul 2022, s. 65.

96 BOA, Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ), 1/9, 28 Şaban 1261/1 Eylül 1845; Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979, s. 90..

Resim 13: Sultanların Saltanat Kayığı ile Tophâne'ye Gelişi⁹⁷.

Tophâne Kasrı, yine Abdülmecid zamanında bazı önemli misafirleri ağırlamak üzere de kullanılmıştır. Bu anlamda Tophâne Kasrı'nın ilk yabancı misafiri Rus çarının kardeşi Grandük Konstantin'dir.⁹⁸ Sultan, 1859'da Kudüs'e giderken İstanbul'u ziyaret eden Büyük Dük Konstantin'i Tophâne Kasrı'nda ağırlamıştır⁹⁹. 6 Haziran 1859 tarihinde İstanbul'a giriş yapan Rusya İmparatoru'nun biraderi Grandük Konstantin, kendi vapuruyla Tophâne'nin girişine yaklaştığı esnada Sultan Abdülmecid, Tophâne Kasrı'na teşrif buyurmuşlardır. Grandük Konstantin, Tophâne Kasrı'nda Sultan Abdülmecid ile görüşmesinin ardından tekrar vapuruna geçerek İstanbul'daki programına devam etmiştir¹⁰⁰.

b. Abdülaziz Dönemi

Sultan Abdülaziz'in de tıpkı ağabeyi Sultan Abdülmecid gibi Tophâne Kasrı'na özel bir ilgisi bulunmaktaydı¹⁰¹. Bu bakımdan Tophâne Kasrı, Sultan Abdülaziz tarafından da zaman zaman ziyaret edilmekle birlikte bilhassa Ramazan aylarında

97 İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Abdülhamid II Fotoğraf Koleksiyonu (İÜ. NEKYA), 90754-16.

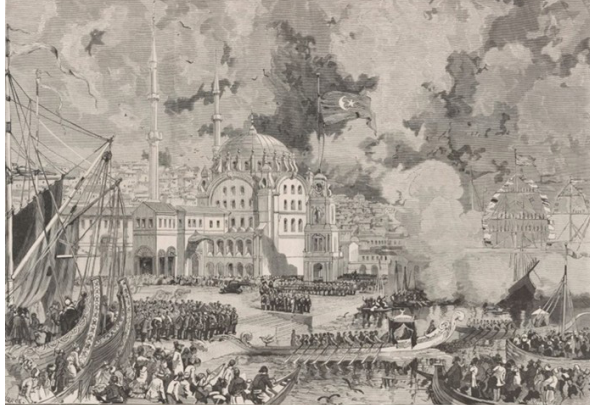
98 Can, "Tophane Kasrı", s.277.

99 İğüs, "Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana", s. 408; Grandük Konstantin'in geliş tarihi, kimi çalışmalarda 1859 yılı kimi çalışmalarda da 1959 olarak verilmiştir. Bk. Hamzaoglu, *agt.*, s. 48.

100 İlknur Yıldız Örenç, *Hariciye Teşrifatçılığı Defterleri (1846-1880)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s. 33.

101 L'opinion du Midi: Journal Politique, religieux, littéraire et d'economie sociale, nr. 1445, 20 Ekim 1861. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1493120n#>, son erişim tarihi: 15.01.2023.

ve Ramazan-Kurban bayramlarında Nusretiye Camii'ne teşriflerinde Tophâne Kasrı'na da ziyaret gerçekleştirdiği bilinmektedir¹⁰².

Resim 14: Sultan Abdülaziz'in Saltanat Kayığıyla Tophâne'ye Teşrifleri¹⁰³.

Sultan Abdülaziz döneminde kasırdaki ağırlanan yabancı misafirlerden en önemlisi İngiltere Veliahtı Prens Albert Edward'dır. Prens, 1862'de Kudüs'e yaptığı seyahat esnasında İstanbul'a uğramış ve Nusretiye Camii'nde gerçekleştirilen cuma selamlığını Tophâne Kasrı'ndan izlemiştir¹⁰⁴. İkinci ziyaretini 1867 yılının nisan ayında gerçekleştiren Galler Prensi Albert Edward, Tophâne fabrikalarını gezmek üzere Tophâne'de ağırlanmış ve fabrikalarda istihdam edilen İngiliz ustabaşlarını da ziyaret etmiştir¹⁰⁵.

c. II. Abdülhamid Dönemi

Tophâne Kasrı Hümayunu'na yapılan ziyaretler Sultan II. Abdülhamid döneminde de devam etmiştir¹⁰⁶. Ancak özellikle bu yıllardan itibaren Tophâne Kasrı,

102 BOA, TS.MA.e. 603/85, 22 Şaban 1280/1 Şubat 1864. Sultan Abdülaziz'in Kadir Gecesi namazı için 1867 yılı Nusretiye Camii ziyareti için bk. Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, C XI, haz. M. Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 24.

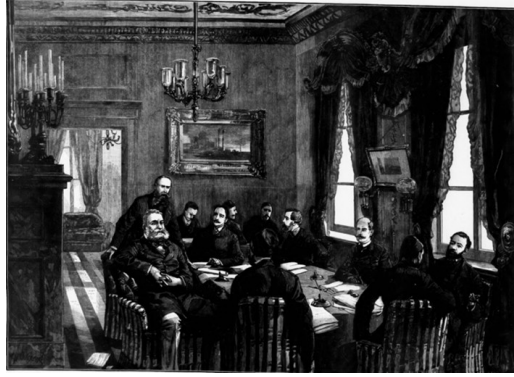
103 *Le Monde Illustré, Journal Hebdomadaire*, 5 Juin 1875, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k6375319j> son erişim tarihi: 13.12.2023.

104 İgüs, "Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana", s. 408.

105 *The Levant Times and Shipping Gazette*, 8 April 1869, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k979066b>, son erişim tarihi: 13.12.2023.

106 BOA, MB.İ. 42/225, 29 Zilhicce 1294/4 Ocak 1878. Padişah Sultan II. Abdülhamid'in Tophâne'ye gerçekleştirdiği ziyaretlerinde, Tophâne ve Tophâne Camii'nde gerekli hazırlıklar yapılırdı. Meydana toplar dizilir limanda bekletilen gemi ve tekneler padişahı selamlamak üzere hazır bulundurulurdu. Bk. *Le Petit Français Illustré*, 1. Yıl, No. 8, 20 Nisan 1889, <https://gallica.bnf.fr/>

sultanlara mahsus bir kasır olmaktan ziyade önemli toplantılar ile konferansların icra edildiği bir mekân hüviyetini almıştır. Bu bağlamda Tophâne Kasrı'nda icra edilen konferans silsilesinin ilki Şarki Rumeli hadiselerinin görüşüldüğü konferanstır. Önce, konferansın Tophâne'de gerçekleşmesi için 1885 yılının kasım ayında II. Abdülhamid'den gerekli izin alınmıştır¹⁰⁷. Sonrasında Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya devletleriyle Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli'de meydana gelen sorunlarını Berlin Muahedesi'ne ve Sultan II. Abdülhamid'in hukukuna uygun bir şekilde çözülmesi için toplanan konferansın ilk toplantısı, 17 Kasım 1885 tarihinde Tophâne Kasrı'nda ilk toplantı gerçekleştirilmiştir¹⁰⁸.

Resim 15: Şarki Rumeli Konferansı (1885)¹⁰⁹.

Şarki Rumeli'deki meselelerin çözülmesi maksadıyla Tophâne Kasrı'nda toplanan konferans, birçok oturum şeklinde devam etmiştir¹¹⁰. Konferansın nihayetinde toplam 8 protokolden oluşan anlaşma metni oluşturulmuştur¹¹¹.

ark:/12148/bpt6k61083303, son erişim tarihi: 13.12.2023.

107 BOA, Yıldız Askeri Hususi Maruzat (Y.A.HUS), 184/132, Lef 2, 25 Muharrem 1303/3 Kasım 1885.

108 BOA, Muahedeler (MHD), 329. Konferansın detayları için bk. Gabriel Hanotaux, *Mon Temps* IV, Paris s. 87-88, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k11723623>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

109 Görselin altında; M. De Nelidoff, Sir W. White, Count Badowitz, Said Pasha, Marquis de Nossilles, Cont Calice, Server Pasha ve Cont Corti'nin İstanbul'da diplomatik konferansta biaraya geldikleri yazılıdır. Bk. *The Illustrated London News* 1885-12-12_Vol. 87; https://archive.org/details/sim_illustrated-london-news_1885-12-12_87_2434/page/602/mode/2up, son erişim tarihi: 13.12.2023.

110 Tophane Kasrı'nda icra edilen uluslararası konferans gereği düzenlenen 3. 4. 5. Ve 6. Protokolleri Hariciye Nezaretine teslim edilir. BOA, Hariciye Nezareti Petersburg Sefareti (HR.SFR. (1)), 78/10, 17 Kasım 1885; 78/17 ve BOA, İrade Bulgaristan (İ.MTZ (04)), 28/1792, 7 Safer 1303/15 Kasım 1885.

111 BOA, MHD. 329.

1885 yılındaki Şarki Rumeli konferanslarından sonra Tophâne Kasrı daha doğru-su Tophâne Kasrı'nın de içerisinde yer aldığı Tophâne Meydanı, önemli bir misafir karşılandığı bir alan olarak kullanılmıştır. İran Şahı Muzafferüddin, 30 Eylül 1900'da bir dizi ziyaretlerde bulunmak üzere İstanbul'a gelmiştir¹¹². Ziyaretinin ikinci gününde yani 1 Ekim 1900'de İran Şahı Muzafferüddin ve beraberindekiler, saltanat arabasıyla Yıldız Sarayı'ndan hareket ederek Ertuğrul Süvari Alayı'nın eşliğinde önce Beşiktaş, ardından Tophâne Kışlası'na gelmişlerdir¹¹³.

Resim 16: İran Şahı'nın Tophâne Meydanı'na Gelişi (1900)¹¹⁴.

Uluslararası diplomasi açısından Tophâne Kasrı'nın adının en fazla duyulmasını sağlayan etkinliklerden bir diğeri, Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile neticelenen 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrası 20 Mayıs 1897'de ateşkesin imzalanması ile sulh şartnamesinin müzakerelerinin Tophâne Kasrı'nda icra edilmesidir¹¹⁵. Hariciye Nazırı Tevfik Paşa başkanlığında Avrupa devletlerinin elçilerinin katılımıyla

¹¹² Fatmağül Demirel, *Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 91. İran Şahı Muzafferüddin'in ziyareti, Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı ve İran arasında büyük oranda iyi seyreden ilişkileri perçinlemiştir. Bilhassa İran'ın Osmanlı sınırları içerisindeki eğitim faaliyetlerine katkı sunmuştur. Eralp Yaşar Azap, "Osmanlı Döneminde Açılan İran Okulları ve İranlıların Eğitimi (1883-1912)", *Belleten*, C 87/S. 310, Ankara 2023, s. 992.

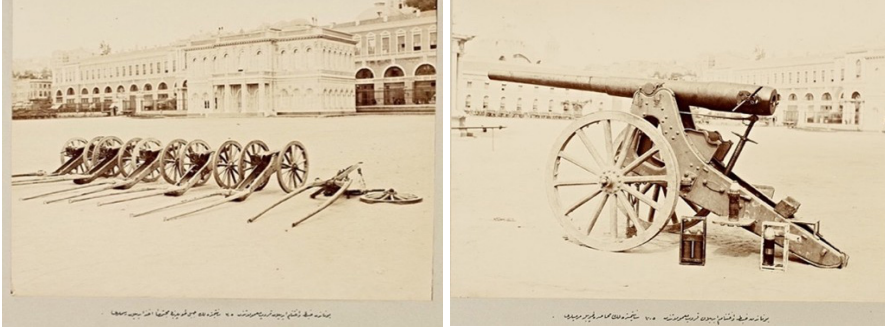
¹¹³ Başak Kilerci, *Reading Ottoman-Qajar Relations Through Photography: Mozaffar Al-Din Shah's İstanbul Visit (1900)*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 99; Demirel, *age.*, s. 99. İÜ.NEKYA, 90509_46.

¹¹⁴ İÜ.NEKYA, 90509_41.

¹¹⁵ Mahir Aydın, "Tophane Konferansı 'Doğu Rumeli'ye Veda'", *Tarih Dergisi*, S. 53 (2011/1), İstanbul 2012, s. 122; BOA, İrade Yunanistan (İ. MTZ. (01)), 20/934, 29 Zilhicce 1314/31 Mayıs 1897.

barış görüşmeleri 3 Haziran'da başlamıştır¹¹⁶. Sulh anlaşmasının maddelerinin müzakerelerinin icra edildiği oturumlar uzun sürmüştür¹¹⁷.

Diğer taraftan sulh müzakereleri devam ederken harp neticesinde Yunan askerî kuvvetlerinden ele geçirilen top, tüfek vesair mühimmat, trenler İstanbul'a sevk edilerek Tophâne-i Âmir'e teslim edilmiştir. Ele geçirilen bu silah ve cephaneler, Tophâne Kışlası'nda Tophâne Kasrı'nın önünde sergilenmiştir.

Resim 17: Tophâne Kasrı Önünde Sergilenen Silahlardan¹¹⁸.

Tophâne Kasrı'nda aylar süren toplamda dokuz oturum sonrasında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki harbi sona erdiren sulh muahedesi, 4 Aralık 1897 tarihinde imzalanmıştır. Toplamda 16 maddeden oluşan bu sulh anlaşması Osmanlı tarafından 1897 senesi tarihinde iki nüsha olarak İstanbul'da tanzim edilmiş ve Tevfik Hasan Fehmi ve Maurocordato Stephanos tarafından imzalanmıştır¹¹⁹.

Tophâne Kasrı'nda 1898 yılının Kasım ayında Islahat-ı Maliye Komisyonu toplanmıştır¹²⁰. Sultan II. Abdülhamid zamanında Tophâne Kasrı'nda Islahat-ı Maliye Komisyonu¹²¹ haftada iki gün olmak üzere toplanmaya devam etmiştir¹²².

116 Journal officiel de la Re'publique française, Lois et decrets, nr. 152, s. 3162, 3 Haziran 1897; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64366747/f6.item>, son erişim tarihi: 15.01.2023. The Newyork Herald, whole no: 22, 201, 4 june 1897; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k4118172m/f1.image.r=tophana?rk=64378;0>, son erişim tarihi: 13.10.2022.

117 BOA, Yıldız Mütenevvi (Y.MTV), 159/113, 6 Muharrem 1315/7 Haziran 1897; BOA, Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES), 88/9, 6 Rebiulevvel 1315/5 Ağustos 1897.

118 İÜ.NEKYA, 91076_33; 28.

119 BOA, MHD. 368.

120 BOA, Yıldız Parekende Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 146/7, 13 Cemazeyilahir 1316/29 Ekim 1898.

121 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 514.

122 BOA, BEO. 1820/136459, lef 1, 22 Zilhicce 1319/1 Nisan 1902.

Resim 18: Tophâne Müşirliği ve Tophâne Kasrı¹²³.

d. V. Mehmed Reşad Dönemi

Sultan Mehmed Reşad zamanında Tophâne Kasrı'na gelen yabancı misafirlerden en önemlisi Sırp Kralı Petro Karayorgiyeviç'tir.¹²⁴ Sırp Kralı, 3 Nisan 1910'da trenle İstanbul'a gelmiş ve bir hafta süresinde İstanbul'daki ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.¹²⁵ Sırp Kralı, 8 Nisan 1910'da Sultan Mehmed Reşad'ın Nusretiye Camii'nde icra edilen selamlık törenine katılarak, düzenlenen etkinliği Tophâne Kasrı'ndan izlemiştir.¹²⁶

Bunun yanı sıra Sultan Reşad zamanında Kadir gecesini ile Ramazan ve Kurban bayramları alayları çoğunlukla Nusretiye Camii'nde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Sultan Reşad ilk Kadir alayını Nusretiye Camii'nde yapmıştır.¹²⁷ Sultan Reşad, on çifte saltanat kayığı ile Tophâne'ye gelmiş, havai fişekleri ve donanmaları Tophâne Kasrı'nda seyretmiştir. Babası Sultan Abdülmecid'i çok sevdiği bilinen Sultan Reşad, tıpkı onun gibi Kadir gecelerini Nusretiye Camii'nde geçirerek onun âdet ve hatırasını da canlı tutmuştur.¹²⁸

¹²³ Atatürk Kitaplığı, Krt_026754.

¹²⁴ Müjde Dila Gümüş, *II. Meşrutiyet'te Saray İçin Çalışmak: Vedat (Tek) Bey'in Sermimarlık Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018, s. 69.

¹²⁵ Demirel, *age.*, s. 120.

¹²⁶ Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979, s. 132-133; Pakalın, *age.*, s. 514; Haluk Şehsuvaroğlu, "XIX. Asırda Tophane", *Tarihten Sahifeler*, Taha Toros Arşivi, 001500886006.

¹²⁷ Haluk Şehsuvaroğlu, "Nusretiye Camisi", *Tarihten Sayfalar*, Taha Toros Arşivi, 38304207.

¹²⁸ Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s. 426. Sultan Reşad, 17 Eylül

Yine Sultan Reşad'ın saltanat yıllarında, Balkan harpleri dolayısıyla sorumluluk altına alınmaları gereken subaylar hakkında yürütülecek olan mahkemeler için teşekkül eden Divan-ı Ali-i Askeriye'nin, Tophâne Kasrı'nda toplanmasına karar verilmiştir. Bu nedenle 29 Kasım 1913 tarihinde, Tophâne Kasrı'nda gerekli olan hazırlıklar başlatılır ve mahkemeler Tophâne Kasrı'nda icra edilir¹²⁹.

Resim 19: Divan-ı Harp Heyeti, Tophâne Kasrı Önünde¹³⁰.

İnşa edildiği tarihten itibaren önemli hadiselerle ev sahipliği yapan Tophâne Kasrı, içerisinde bulunduğu Tophâne Kışlası ile birlikte 30 Ekim 1918'de Mondros Mü-tarekesi'nin imzalanmasını müteakip İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal, 30 Eylül 1923 tarihinde sona ermiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924-1938 yıllarında Boğazlar Komisyonu'na tahsis edilen Tophâne Kasrı, bu tarihten itibaren Türk-İtalya ve Türk-Romen ticaret anlaşması gibi uluslararası müzakerelere ev sahipliği yapmakla beraber II. Dünya Savaşı yıllarında Sıkıyönetim Komutanlığı'na kullanılmıştır. 1950-1988 yılları arasında Harp Malulü Gaziler Yurdu olarak uzun yıllar İstiklal Savaşı gazilerine yuva olan Kasrı, 1988'de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin kullanımına bırakılmıştır.

1910'da Kadir Gecesi ve 2 Aralık 1910'da Kurban Bayramı ile 1911 yılının Ramazan Bayramı alayı münasebetiyle Tophâne'ye gitmiştir. Bk. Simavi, *age.*, s. 89; 175-176; 186; 231.

129 BOA, BEO. 4235/317594, 29 Kasım 1913.

130 IRCICA Arşivi FEÖ000415; *Servet-i Fünun*, No: 1190, 13 Mart 1330.

Sonuç

Padişahların top döküm merasimlerini izlemek üzere Tophâne-i Âmire'ye ziyaretlerinde istirahat ettikleri kasrın erken tarihlerden itibaren var olduğu bilinmektedir. Zaman içerisinde birçok defa onarım gören kasır, Sultan Abdülmecid zamanında günümüzdeki şekliyle inşa edilmiştir.

Sultan Abdülmecid, bu kasrın klasik Osmanlı mimarisiyle değil de batılı mimari tarzda inşa edilmesini istediğinden, kasrın mimarı olarak o sıralarda İngiliz elçilik binasını inşa etmek üzere İstanbul'da bulunan William James Smith'i tercih etmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batılı mimari tarzının hâkim olmaya başladığı bu dönemde Tophâne Talimhane Meydanı'nda inşa edilen bu kasır, Sultan Abdülmecid zamanında inşa ettirilen kasır ve köşklerin ilki olarak tarihteki yerini almıştır.

İngiliz Mimar Smith tarafından inşa edilen kasır, Neo-Barok özellikler taşıyan, emperyal (ampir) tarzda süslü bir yapıdır. *Padişaha mahsus* olarak inşa edilen kasrın üst katı Sultan'ın, alt katı ise maiyetinin kullanımına ayrılmıştır. Bu durum iç süslemelerde alt kat ve üst kat arasında farklılıklara neden olmuştur. İç mekân süslemelerinde katlar arasındaki farklılık kendisini tavanlarda da hissettirmektedir.

İki kat olarak inşa edilen Kasrın dış cephe süslemelerinde Tophâne-i Âmire Müşiriyeti ile bağının nişanesi olarak tüfek, kılıç ve top yuvarlağı gibi askerî figürler tercih edilmiştir. Kasrın inşasıyla beraber kasrın hemen önünde çok kısa bir sürede inşa edilen Tophâne Saat Kulesi, kasır ile bir bütünlük sağlamıştır. Kasrın ve Saat Kulesinin, Tophâne Kışlası'nın içerisinde inşa edilmesiyle meydan aynı zamanda bir merasim alanına dönüştürülmüştür.

Kasır, dönemin Tophâne Müşiri Ahmed Fethi Paşa'nın nezaretinde inşa edilmiştir. Üstelik onun bu misyonu kasrın inşasından sonra da devam etmiş, kendisi kasrın ilk dekorasyonunda kullanılacak olan mobilyaların Avrupa'dan temin edilmesini sağlamıştır. Batılı mimari tarzında inşa edilen kasır, dönemin modasına uygun mobilya ve aksesuarlarla döşenmiştir. Avrupa'dan getirtilen çeşitli türde koltuk, kanepeler, sandalye ve dolaplar, aynalar, atlas perde ve perde takımları, çiçeklik ve sehpa gibi eşya ve aksesuarlar ile kasrın mimari şıklığı dekorasyon ile bütünleştirilmiştir. Kasır inşa edildiği yılların ardından ihtiyaç duyulduğu her dönem onarım, bakım ve yenileme görmüştür. Sultan Abdülaziz, sultan II. Abdülhamid ve Sultan Reşad ilgi ve alakalarını Tophâne Kasrı'ndan esirgememişler ve ihtiyaç duyulan her dönemde gerekli yenileme ve onarım yapılmasını sağlamışlardır. Osmanlı Arşivi'nde

bulunan inşa-keşif defterlerindeki veriler ışığında kasrın inşaatında veya onarımlarında hangi inşaat malzemelerinin kullanıldığı ve zaman içerisinde yenilenen tefrişinde ve dekorasyonunda oda oda hangi malzeme/eşya ve aksesuarlardan istifade edildiği tespit edilebilmiştir. Bu kayıtlar ayrıca ilk defa odaların kullanım amaçlarının ne olduğu yönünde bir tahlil yapabilmemizi de mümkün kılmıştır.

“Padişaha mahsus” olarak inşa edilen bu kasır, aynı yıllarda inşası devam eden Dolmabahçe Sarayı kullanılmaya başlayıncaya kadar Sultan Abdülmecid tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Kendisinden sonra da Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve Sultan Mehmed Reşad tarafından Cuma selamlıklarında veya Kadir Gecesi gibi özel günlerde Nusretiye Camii’ne gerçekleştirdikleri ziyaretlerinde uğradıkları bir mekân hâline gelmiştir. Ancak Kasır, özellikle Sultan Abdülaziz döneminden itibaren önemli yabancı misafirlerin ağırlandığı ve uluslararası konferans ve toplantıların icra edildiği özel bir mekâna dönüşmüştür. Kasrın en önemli misafirleri Rus çarının kardeşi Grandük Konstantin, İngiltere Veliahtı Galler Prens Albert Edward, İran Şahı Muzaferüddin ve Sırp Kralı Petro Karayorgiyeviç’tir. Ayrıca Şarki Rumeli’deki meselelerin çözülmesi için 1885 yılında toplanan Şarki Rumeli Konferansı ile Osmanlı Devleti’nin galibiyetiyle neticelenen 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Sulh Görüşmeleri, Tophâne Kasrı’nda uluslararası boyutta gerçekleştirilen en önemli organizasyonlardır. Cumhuriyet’ten sonra Boğazlar Komisyonu toplantıları için tahsis edilen Kasır, 1938 yılından sonra da birçok uluslararası toplantıya ev sahipliği yapmıştır. 1950-1988 yılları arasında Harp Malulü Gaziler Yurdu olarak kullanılan Kasır, 1988 yılından itibaren Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin kullanımına verilmiştir.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I), 210/16570.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 466/34888, 2913/218466, 3380/253467, 3429/257128, 1820/136459, 4235/317594.

Cevdet Askeriye (C.AS), 897/38596, 998/43626, 1132/50291, 1018/44634.

Bab-ı Defteri İradeler (D.DRB.İ), 27/23.

Hazine-i Hassa İradeler (HH.İ), 219/22.

Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d), 2233, 24253, 17488, 22102.

Hazine-i Hassa Emlak-ı Hümayun İdaresi (HH.EBA), 728/77.

Hariciye Nezareti Petersburg Sefareti (HR.SFR. (1)), 78/10, 78/17.

İrade Dahiliye (İ.DH. 810/65479).

İrade Yunanistan (İ. MTZ. (01)), 20/934.

İrade Bulgaristan (İ.MTZ (04)), 28/1792.

İrade Tophâne-i Âmire (İ.TPH), 3/9, 14/55.

Mabeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ), 1/9, 42/225.

Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD. d), 8931, 9210.

Muahedeler (MHD), 329.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT.MHM), 4/22.

Sadaret Mektubi Nezaret ve Devair Evrakı (A.}MKT.NZD), 29/9.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d), 268, 8240.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 603/85, 613/31.

Yıldız Askeri Hususi Maruzat (YA.HUS), 184/132.

Yıldız Mütenevvi (Y.MTV), 159/113.

Yıldız Resmi Maruzat (YA.RES), 88/9.

Yıldız Parekende Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK), 146/7.

Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTK Arşivi)

Osman Ferit Sağlam Koleksiyonu (OFS), 96/6.

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Abdülhamid II Fotoğraf Koleksiyonu (İÜ.NEKYA)

90754-16, 90509_46, 90509_41, 91076_33; 91076_28.

Eski Eserler Encümen Arşivi

Dosya No: 42392, Karton No: 126, Belge 4.

İBB Atatürk Kitaplığı

Krt_026754.

IRCICA Arşivi

FEÖ000415

Servet-i Fünun, No: 1190, 13 Mart 1330.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, C XI, haz. M. Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Akbulut, Mehmet Yılmaz, *Hekimoğlu Ali Paşa*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.

Alanyurt, Uğur-Eskici, Bekir, “Tophane Kasrı Yapı Malzemelerinin Arkeometrik Araştırmaları”, *Masrop e-Dergi*, C 13/S. 2, 2019, s. 1-19.

Aydın, Mahir, “Tophane Konferansı ‘Doğu Rumeli’ye Veda”, *Tarih Dergisi*, S. 53, 2011/1, İstanbul 2012, s. 115-174.

Aydüz, Salim, “Tophane-i Âmire ve Müştemilatı”, *Osmanlı*, C VI, Ankara 1999, s. 646-659.

Aydüz, Salim, *XV ve XVI. Yüzyılda Tophane-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Azap, Eralp Yaşar, “Osmanlı Döneminde Açılan İran Okulları ve İranlıların Eğitimi (1883-1912)”, *Belleten*, C 87/S. 310, Ankara 2023, s. 985-1019.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabebî Yayınları, İstanbul 2001.

Batur, Afife, “Sultan Abdülmecid İçin Tasarlayan Bir Mimar William James Smith”, *Sultan Abdülmecid ve Dönemi*, ed. Kemal Kahraman-İlona Baytar, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2015, s. 438-443.

Batur, Afife, “Tophane Kasr-ı Hümayûnu”, *Sultan Abdülmecid’in Bir Mimarı William James Smith*, ed. İlana Baytar-Jale Beşkonaklı, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2016.

- Can, Cengiz, “Tophane Kasrı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1994, s. 277.
- Çelebizâde Âsım İsmail Efendi, *Târîh-i İsmail Âsım Efendi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1282.
- Çevik Azap, Pınar, *Tophane-i Âmire Müşiriyeti*, Timaş Yayınları, İstanbul 2023.
- Demirel, Fatmagül, *Son Ziyaretler Son Ziyafetler*, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
- Ekim, Zeynep Emel, *İstanbul’da Sultan Abdülaziz Dönemi Kasrıları Arasında Ayazağa Kasrıların Yeri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- Evliyâ Çelebi Mehmed Zilli, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, C I, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1314.
- Giray, Kıymet, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi Başyapıtları*, C I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2020.
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk, *Bir Sent-i Meşhur Tophane, Değişimin ve Yıkımın Hikayesi*, İstanbul Şehri Kültür Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009.
- Gülersoy, Çelik, “Son 400 Yılda Tophane Semti”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 1637-1650.
- Gülersoy, Çelik, “Tophane”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C 7, İstanbul 1994, s. 274-276.
- Gülersoy, Çelik, *İstanbul II: Tophane, Fındıklı, Kabataş*, İnterrepo Yayınevi, Milano 1975.
- Gümüş, Müjde Dila, *II. Meşrutiyet’te Saray İçin Çalışmak: Vedat (Tek) Bey’in Sermimarlık Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- Hamzaoglu, Canan, *İstanbul’da Bir Yabancı Mimar William James Smith*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- İgüs, Esmâ, “A British Touch on Tanzimat: Architect William James Smith”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C 2/S. 3, Temmuz 2015, s. 66-87.
- İgüs, Esmâ, “Manifestation of Tanzimat Period Architecture in Tophana: Tophana Pavilion Designed by an English Architect William James Smith”, *History Studies*, C 14/S. 2, Mayıs 2022, s. 397-424.

Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, Axa Oyak&Tarih Vakfı Yayınları, “Tophane”, İstanbul 2000.

Kentel, K. Mehmet, “Drawing Cosmopolitan Pera, Drawing on Yusuf Bey’s Caricatures”, *Youssef Bey: The Charged Portraits of Fin-de-Siècle Pera*, ed. Bahattin Öztuncay-Sinan Kuneralp-Guillaume Doizy-K. Mehmet Kentel, Koç Üniversitesi Research Center for Anatolian Civilizations, İstanbul 2017.

Kilerci, Başak, *Reading Ottoman-Qajar Relations Through Photography: Mozaffar Al-Din Shah’s İstanbul Visit (1900)*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vak’anüvis Es’ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi’nin Zeyl ve İlâveleriyle 1237-1241/1821-1826)*, haz. Ziya Yılmaz, Osav Yayınları, İstanbul 2000.

Simavi, Lütfi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979.

Şehsuvaroğlu, Haluk “Nusretiye Camisi”, *Tarihten Sayfalar*, Taha Toros Arşivi, 38304207.

Şehsuvaroğlu, Haluk, “İstanbul’da Yeniden İmar Edilen Semtlerden Tophane”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S. 181, Şubat 1957.

Şehsuvaroğlu, Haluk, “XIX. Asırda Tophane”, *Tarihten Sahifeler*, Taha Toros Arşivi, 001500886006.

Uşaklıgil, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi*, Özgür Yayınları, İstanbul 2012.

Ünal, Fatih-Karakulak, Mesut-Özkan, Murat, *İstanbul Seyahatnamesi: 19. Yüzyılda Rus Seyyahlarla Osmanlı Topraklarına Yolculuk*, Kronik Yayınları, İstanbul 2022.

Yıldız Örenç, İlknur, *Hariciye Teşrifatçılığı Defterleri (1846-1880)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

İnternet Kaynakları

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4118172m/fl.image.r=tophana?rk=64378;0>, son erişim tarihi: 13.10.2022.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64366747/f6.item>, son erişim tarihi: 15.01.2023.

https://archive.org/details/sim_illustrated-london-news_1885-12-12_87_2434/page/602/mode/2up, son erişim tarihi: 13.12.2023.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61083303>, son erişim tarihi: 13.12.2023.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k11723623>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k979066b>, son erişim tarihi: 13.12.2023.

<https://tile.loc.gov/storage-services/master/pnp/ppmsca/03000/03045u.tif>,
son erişim tarihi: 11.10.2024.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1493120n#>, son erişim tarihi:
15.01.2023.